

«حلقات»

درس ۱۲۲

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای حقگو

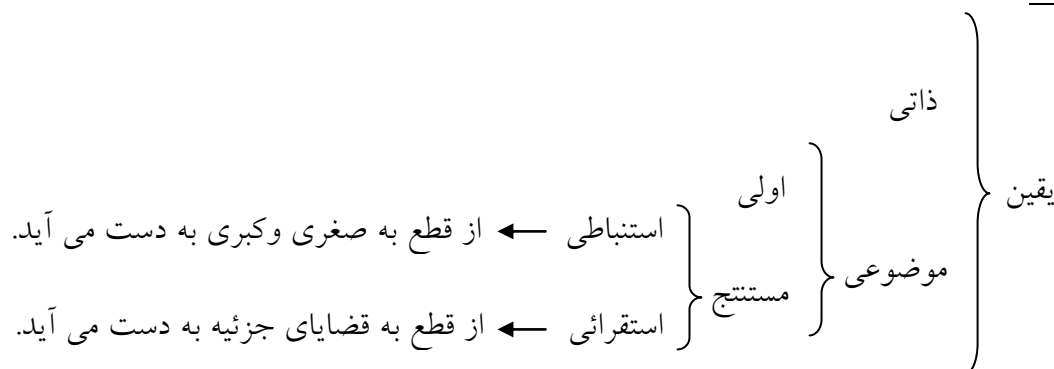
پس از آنکه با اقسام یقین موضوعی مستنتج آشنا شدیم اکنون نوبت به آن رسیده است که تفاوت اساسی اقسام یاد شده را بیان نماییم. همچنین پس از بیان مجدد نحوه ی محاسبه ی احتمالات در روش استقرائی، به اشکال مهمی پاسخ خواهیم داد. در ادامه، به معرفی «تواتر» که یکی از وسایل اثبات وجدانی دلیل شرعی است خواهیم پرداخت و بحث گسترده در این زمینه را در درس های بعدی پی خواهیم گرفت؛ انشاء الله.

متن عربى:

ونسَمَّى كلَّ يقينٍ موضوعيٍّ بقضيةٍ على أساس قياسٍ منطقيٍّ باليقين الموضوعيِّ الاستنباطيِّ، وكلَّ يقينٍ موضوعيٍّ بقضيةٍ مستنتجةٍ على أساس تراكم القرائن الاحتمالية باليقين الموضوعيِّ الاستقرائيِّ. والنتيجة في القياس مستبطنة دائماً في المقدمات ؛ لأنها إما أصغر منها، أو مساوية لها. والنتيجة في الاستقراء غير مستبطنة في المقدمات التي تكون منها الاستقراء؛ لأنها أكبر وأوسع من مقدماتها. والطرق التي تذكر عادة لإثبات الدليل الشرعيِّ وإحرازه وجداناً من التواتر والإجماع والسيرة كلها من وسائل اليقين الموضوعيِّ الاستقرائيِّ، كما سنرى إن شاء الله تعالى.

التواتر :

الخبر المتواتر من وسائل الإثبات الوجعاني للدليل الشرعيِّ، وقد عُرِّف في المنطق : بأنه إخبار جماعةٍ كثيرين يمتنع تواطؤهم على الكذب. و بموجب هذا التعريف يمكن أن نستخلص أن المنطق يفترض أن القضية المتواترة مستنتجة من مجموع مقدمتين .

نکته: شهید صدر (ره) به جای تعبیر به «قطع» از واژه ی «یقین» استفاده می کند، به این دلیل که «قطع موضوعی» در مقابل «قطع طریقی» مطرح می شود ولی «یقین موضوعی» در مقابل «یقین ذاتی» قرار دارد؛ لذا جهت تفکیک میان این دو اصطلاح، در این بحث از واژه «یقین» استفاده شده است.

بررسی تفاوت یقین استنباطی با یقین استقرائی

منشأ پیدایش یقین موضوعی استنباطی ← قیاس ← در قیاس، نتیجه در بطن مقدمات قرار دارد.

منشأ پیدایش یقین موضوعی استقرائی ← استقراء ← در استقراء، نتیجه در بطن مقدمات نیست.

در دانش منطق مطرح شده است که : «نتیجه تابع اخس مقدمات است»، یعنی نتیجه قیاس هیچ گاه نمی تواند کلی تر از مقدماتش باشد، لذا موضوع مقدمات قیاس، یا مساوی با موضوع نتیجه اند و یا اوسع (واعم) از موضوع نتیجه هستند. البته همواره موضوع صغری با موضوع نتیجه مساوی است اما موضوع کبری، گاه اعم از نتیجه است و گاه مساوی آن.

مثال:

الانسان ناطق	الانسان حيوان
وكل ناطق ضاحك	وكل حيوان متحرك بالاراده
فالانسان ضاحك	فالانسان متحرك بالاراده
↓	↓
در این قیاس، موضوع مقدمات،	در این قیاس، موضوع صغری با
مساوی با نتیجه هستند.	موضوع نتیجه مساوی است اما
	موضوع کبری (حيوان) اعم از
	موضوع نتیجه است.

اما در استقراء نتیجه در بطن هیچ یک از مقدمات نمی گنجد؛ چون در استقراء از جزئیات به کلی می رسیم و روشن است که کلی در بطن جزئی قرار نمی گیرد.

SCO۲: ۱۳:۲۵

چگونگی محاسبه احتمالات به صورت ریاضی

- همانگونه که در درس قبل بیان گردید - هر بار که دو حادثه، متقارن با هم اتفاق می افتد احتمال دارد که تقارن این دو حادثه، تصادفی باشد یا آنکه رابطه ی علیت میان آنها برقرار باشد. اگر فرض کنیم که احتمال تصادفی بودن تقارن $50\% (= \frac{1}{2})$ باشد. در صورتی که این تقارن در دفعات متعدد تکرار شود احتمال تصادفی بودن تقارن، در قالب یک کسر ریاضی قابل محاسبه است و جمع بندی احتمالات به دست آمده از طریق ضرب کسرهای به دست آمده میسر است:

مرتبه ی اول : $\frac{1}{2}$

مرتبه ی دوم : $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$ $\frac{1}{4} < \frac{1}{2}$

مرتبه ی سوم : $\frac{1}{4} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{8}$ $\frac{1}{8} < \frac{1}{4}$

مرتبه ی چهارم : $\frac{1}{8} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{16}$ $\frac{1}{16} < \frac{1}{8}$

هرچه این تقارن تکرار شود احتمال تصادفی بودن کاهش می یابد و تدریجاً به صفر نزدیک می شود، به گونه ای که ذهن بشری قادر به توجه و اعتنای به آن احتمال (در مقام عمل) نیست. با نزدیک شدن احتمال تصادفی بودن به عدد صفر، احتمال وجود رابطه ی علیت افزایش پیدا می کند و به این ترتیب از طریق محاسبه احتمالات، یقین موضوعی مستنتج استقرائی حاصل می گردد.

سؤال: چرا احتمال تصادفی بودن را در هم ضرب می کنیم نه احتمال وجود علیت را؟

پاسخ: هدف آن است که اثبات کنیم در همه موارد تقارن این دو حادثه، تصادف رخ نداده است یعنی حداقل منشأ یک مورد از موارد تقارن، وجود رابطه ی علیت بوده است. در مرطق نیز گفته می شود که: «کذب سالبی کلیه منجر به صدق موجهی جزئی می شود» لذا اگر این قضیه صادق نباشد که: همه ی دفعات تقارن تصادفی بوده است نتیجه می گیریم که : در برخی از موارد تقارن، علیت وجود داشته است.

و با اثبات این قضیه به مطلوب خود دست یافته ایم؛ چرا که علیت هیچ گاه

تخلف پذیر نیست.

SCOR: ۲۴:۳۲

استقراء در حوزه ی دین

روش هایی که عادتاً برای اثبات دلیل شرعی، به شکل وجدانی (نه تعبدی) مطرح شده اند بر پایه ی حساب احتمالات و از نوع یقین موضوعی مستنتج استقرائی هستند.

این روش ها عبارتند از: تواتر، اجماع و سیره ی متشرعه.

نکته: اگر از سیره ی عقلا یقین به حکم شرعی حاصل شود این یقین از نوع مستنتج استنباطی است

نه استقرائی؛ چون یقین به دست آمده مبتنی بر یک قیاس منطقی است:

صغری: سکوت شارع در مورد سیره ای که برخلاف اغراض تشریعی اوست نقض غرض است؛

کبری: نقض غرض قبیح است؛

نتیجه نهایی: سکوت شارع دلالت بر امضای آن سیره دارد.

تواتر

شکی نیست که تواتر از راه های قطع به صدور خبر است؛ اما در مورد نوع این قطع اختلاف شده است:

مشهور: با توجه به تعریف مشهور از تواتر، قطع حاصل از آن، قطع موضوعی مستنتج استنباطی است.

شهید صدر: قطع موضوعی مستنتج استقرائی است.

ادامه مطلب در درس بعد بیان خواهد شد.

SCO۴: ۳۳:۳۹

- ۱- تفاوت دو قسم یقین موضوعی مستنتج از آن جهت است که در یقین موضوعی استنباطی، منشأ پیدایش یقین، قیاس است اما در یقین موضوعی استقرائی، منشأ پیدایش یقین، استقراء است.
- ۲- موضوع مقدمات قیاس، یا مساوی با موضوع نتیجه و یا اعم از آن است؛ بنابراین نتیجه ی قیاس، در بطن مقدمات قرار دارد.
- ۳- در استقراء، نتیجه در بطن هیچ یک از مقدمات نمی گنجد؛ چون در استقراء از جزئیات به کلی می رسیم و روشن است که کلی در بطن جزئی قرار نمی گیرد.
- ۴- هربار که دو حادثه، در دفعات متعدد، مقارن با هم اتفاق می افتد احتمال تصادفی بودن تقارن، از طریق ضرب کسرهای بدست آمده قابل محاسبه است.
- ۵- هر اندازه که تقارن بین دو حادثه تکرار شود، احتمال تصادفی بودن تقارن به صفر نزدیک می شود؛ در نتیجه احتمال وجود رابطه علیت افزایش می یابد و به این ترتیب از طریق محاسبه احتمالات، یقین موضوعی مستنتج استقرائی حاصل می گردد.
- ۶- تواتر، اجماع و سیره ی متشرعه از وسایل اثبات وجدانی دلیل شرعی هستند که بر پایه حساب احتمالات و از نوع یقین موضوعی مستنتج استقرائی هستند.